

μορφωτικὸν μέσον διὰ τὸν λαὸν μας. Ἀλλὰ οἱ ἐκδότες γνωρίζουν ὅτι αἱ χρυσοφόροι ἐκδόσεις εἶναι ἄσχετοι πρὸς τὸ ὄντως χρήσιμον μορφωτικῶς καὶ στρέφουν τὴν προσοχὴν τῶν μόνων πρὸς τὰ κερδοφόρα.

Ὁ λόγος τοῦ Ξιφαρᾶ καὶ ὁ ἐπιτυχὴς ρυθμὸς τοῦ στίχου του ἐναρμονίζονται κατὰ τρόπον ἀξιόλογον πρὸς τὸ ἦθος τῶν ἐπινίκων, ὥστε αἱ μεταφράσεις ἔχουν τὸ σεμνὸν καὶ λιτὸν καὶ αὐστηρὸν καὶ ὑψηλὸν καὶ ἀναπαράγουν κατὰ στενήν προσέγγισιν τὴν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ πρωτοτύπου αἰσθητικὴν συγκίνησιν.

Ὁ πρόλογος, ἡ εἰσαγωγή καὶ τὰ σχόλια κατατοπίζουν τὸν ἀναγνώστην καὶ τὸν βοηθοῦν εἰς ἀρτίαν κατανόησιν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ποιημάτων. Ἀγαθοῦ ἀνδρὸς ἔργον ἀγαθὸν τὸ βιβλίον τοῦτο.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* *

PAUL MAAS, **Κριτικὴ τῶν Κειμένων**. Μετάφραση - Σχόλια Ν. Χιονίδη, δ. φ. Ἐπιθεωρητοῦ Μ. Ε. Ἐκδοσις Δημ. Ν. Παπαδήμα, Ἀθήναι, 1975, σχ. 8ον, σσ. 108 + ιε'.

Ἡ Κριτικὴ εἰς τὸν χῶρον τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης ἀποσκοπεῖ εἰς τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν γνησιότητα τῶν κειμένων ἐν γένει. Τὸ ἔργον αὐτῆς διαφοροποιεῖται ἀναλόγως τῆς κατευθύνσεως καὶ τῆς μορφῆς τοῦ ἐλέγχου· ἐμφανίζεται δηλαδὴ αὕτη εἴτε ὡς Κριτικὴ τῶν κειμένων εἴτε ὡς Κριτικὴ τῆς γνησιότητος εἴτε ὡς Κριτικὴ τῶν πηγῶν. Ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς Κριτικῆς εὐρίσκομεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Γραμματικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Περγάμου, οἱ ὅποιοι ἤσκησαν εὐρύτατον κριτικὸν ἔργον ἐπὶ τῶν κλασσικῶν κειμένων μὲ λίαν πολυτίμους παρατηρήσεις. Κυρίως ὁμως ἡ Κριτικὴ, ὡς αὕτη νοεῖται σήμερον, ἤσκηθη κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, καθ' οὓς διεκρίθησαν διάσημοι Εὐρωπαῖοι καὶ Ἕλληνες φιλόλογοι μεγάλως βοηθήσαντες εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν μετὰ πολλὰς περιπετείας περισωθέντων κλασσικῶν κειμένων.

Εἰς τὸν χῶρον τῆς Κριτικῆς καὶ τῆς Παλαιογραφίας ὑπάρχει βεβαίως πλουσία βιβλιογραφία· τὸ βιβλίον ὁμως τοῦτο τοῦ P. Maas ἀναμφισβητήτως κατέχει ἐξέχουσαν θέσιν. Ὁ συγγραφεὺς εἶναι γνωστὸς καὶ ἐξ ἄλλων παρομοίων ἐργασιῶν. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ἐπαίοντας καὶ ἀποτελεῖ πολύτιμον βοήθημα διὰ τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὴν Κριτικὴν. Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον προέρχεται ἐκ τῆς ἀγγλικῆς (1958), ἥτις πάλιν εἶναι μετάφρασις τῆς δευτέρας κατὰ βάσιν γερμανικῆς ἐκδόσεως (1949), εἶναι δὲ ἡ ἀγγλικὴ ἐκδοσις πληρεστέρα καὶ αὐτῆς τῆς τρίτης γερμανικῆς (1957) τὴν ὁποίαν ἐπεμελήθη αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς.

Ἐν ἀρχῇ ὁ συγγραφεὺς ὀρμώμενος ἐκ τοῦ ὅτι τὰ διασωθέντα κείμενα τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων κλασσικῶν προέρχονται «ἀπὸ τὰ πρωτότυπα μὲ τὴ μεσολάβηση ἐνὸς ἀγνώστου ἀριθμοῦ ἀντιγράφων» (σ. 1) ὑπενθυμίζει, ὅτι ἔργον τῆς Κριτικῆς τῶν Κειμένων εἶναι ἡ ἀποκατάστασις αὐτῶν, δηλαδὴ ἡ ἐμφάνισις κειμένου ὁμοίου ἢ κατὰ τὸ δυνατὸν πλησιάζοντος πρὸς τὸ πρωτότυπον (constitutio textus). Τὸ ἔργον τοῦτο κλιμακοῦται κατὰ τὸν συγγραφέα εἰς τρεῖς προσπαθείας: πρῶτον πραγματοποιεῖται ἡ κριτικὴ θεώρησις τῶν πηγῶν (recensio), ἡ εὐρεσις ἐκεῖνου, τὸ ὅποion πρέπει ἢ δύναται νὰ θεωρῆται παραδεδομένον· δεύτερον ἡ ἐξέτασις καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν ποικίλων γραφῶν ((examinatio), καὶ τρίτον ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ἀυθεντικοῦ κειμένου δι' εἰκασίας (devinatio) ἢ ἡ ἀπομόνωσις τῶν ἐφθαρμένων χωρίων (corruptela, coniectural restoration).

^ε 'Εν συνεχεία ὁ συγγραφεὺς ἀναλύει τὴν προσπάθειαν τοῦ φιλολόγου πρὸς συγκέντρωσιν καὶ ταξινομήσιν τῶν πηγῶν (recensio). Ἡ παραδοσιακὴ πηγὴ ἑνὸς κειμένου δύναται νὰ εἶναι ἄλλοτε μία (codex unicus), ἄλλοτε πολλαί. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὁ κριτικὸς προβαίνει εἰς προσεκτικὴν μελέτην τοῦ μοναδικοῦ χειρογράφου· εἰς τὴν δευτέραν ἀπαιτεῖται περίπλοκος διαδικασία. Ὁ συγγραφεὺς ἀναλύει λεπτομερῶς τὴν προσπάθειαν τοῦ φιλολόγου περὶ τὸν ἔλεγχον τῶν πηγῶν, ὁμιλεῖ περὶ τῶν προτύπων παραδοσιακῶν πηγῶν, τῶν ἀρχετύπων, ἐκ τῶν ὁποίων πηγάζει ἡ πρώτη διακλάδωσις τῆς παραδόσεως καὶ παρέχει λεπτομερεῖς πληροφορίας καὶ διάγραμμα κατατοπιστικὸν καὶ ἐπεξηγηματικὸν τῆς πορείας τῆς παραδόσεως.

Ἀκολούθως ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται διεξοδικῶς περὶ τὴν διαδικασίαν τῆς ἐξετάσεως τῶν ποικίλων γραφῶν (examinatio) καὶ παρέχει κατατοπιστικὰς καὶ ὠφελίμους πληροφορίας. Ὑπογραμμίζει δ' ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν ποικίλων γραφῶν εἶναι λίαν ἐπίπονος καὶ ἀπαιτεῖ εἰδικευμένον φιλόλογον. Ὁμιλεῖ ἔπειτα ὁ συγγραφεὺς περὶ τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος καὶ τῶν χρησιμοποιουμένων συμβόλων, παραθέτει δὲ παραδείγματα διαφόρων γραφῶν καὶ ἀποκαταστάσεως αὐτῶν.

Εἰς τὸ Παράρτημα I μελετᾷ τὰ λεγόμενα ἐνδεικτικὰ σφάλματα καὶ περιπτώσεις ἀλληλεξαρτήσεως, ἐξετάζει δηλαδὴ τὰ σφάλματα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν διὰ στεμματικὰ ἐν γένει συμπεράσματα. Εἰς τὸ Παράρτημα II ἀναδημοσιεύεται ἡ ἀνασκόπησις τοῦ 1956, ἡ ὅποια περιλαμβάνει διευκρινήσεις ἐννοιῶν τινῶν προγενεστέρας ἐκδόσεως, αἵτινες ἐκρίθησαν ἀπαραίτητοι.

Ἐν τέλει δημοσιεύονται σχόλια καὶ ἐπεξηγηματικαὶ παρατηρήσεις τοῦ μεταφράσαντος τὸ κείμενον καὶ πίνακες περιπτώσεων ἀλληλεξαρτήσεως κωδικῶν καὶ στεμματικῶν τύπων. Ἡ παράθεσις τούτων ἐκρίθη ὑπὸ τοῦ φιλοπονήσαντος τὴν μετάφρασιν ἀπαραίτητος, κυρίως δὲ ἀπευθύνονται πρὸς τὸν μὴ εἰδικῶς ἀσχολούμενον περὶ τὴν Κριτικὴν. Ὅντως ἀποτελοῦν ἀξιόλογον συμπλήρωμα τοῦ κειμένου λίαν χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον. Οἱ δημοσιευόμενοι εἰς τὸ τέλος πίνακες συμπληρῶνουν τὴν χρησιμότητα τοῦ ἔργου.

Γενικῶς τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον εἶναι πολὺ χρήσιμον διὰ τὸν Ἕλληνα φιλόλογον, ἡ δὲ παρουσία του εἰς τὸν χῶρον τῆς ἑλληνικῆς βιβλιογραφίας ἀποτελεῖ παρήγορον μήνυμα στροφῆς πρὸς τὰς πηγὰς τῶν κλασσικῶν κειμένων, τῶν ὁποίων ἡ μελέτη διέρχεται διεθνῶς βαθεῖαν κρίσιν.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Ν. ΧΑΡΟΚΟΠΟΣ

* *

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ, Ἡ Ἀρχαία Κύπρος εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πηγὰς, τόμος Γ', Μέρος Α', Γράμματα - Ἐπιστῆμαι - Τέχναι ἀπὸ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων μέχρι τοῦ 395 μ. Χ., Λευκωσία 1975, σσ. κα' + 592, 8ον (Τυπογραφεῖα Ζαββαλῆ).

Ἐχομεν ἐμπρὸς μας τὸν τρίτον ὀγκώδη τόμον τῆς μνημειώδους ἐργασίας τοῦ Κυπρίου φιλολόγου Κ. Χατζηωάννου, τόμον ποὺ εἶδε τὸ φῶς τὸν Ἀπρίλιον τοῦ τρέχοντος ἔτους, ἐπομένως κάτω ἀπὸ τὰς τραγικὰς συνθήκας, ὑφ' ἃς διατελεῖ ἡ μαρτυρικὴ μεγαλόνησος μετὰ τὴν τουρκικὴν εἰσβολὴν καὶ τὴν προσφυγοποίησιν μεγίστου μέρους τοῦ πληθυσμοῦ τῆς. Ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς, ἀναγκασθεὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἀμμόχωστον πρὸ τῶν ἐπελαυνόντων τουρκικῶν ἀρμάτων, ἐπέχειρ-